

ДО 80-РІЧЧЯ Б. І. ОЛІЙНИКА. ПОЕТ І ЗЕМЛЯКИ-НОВОСАНЖАРЦІ

Г. О. Романець

Розкривається вплив родини, односельців, земляків-новосанжарців на формування життєвої позиції та ідейної спрямованості літературної творчості відомого українського поета Б. І. Олійника. Висвітлено діяльність колективів Зачепилівської та Новосанжарської шкіл щодо ознайомлення школярів та громадськості з вагомим творчим доробком поета, котрий творчістю відгукується на найважливіші події в житті односельців, усього українського народу, світу і, користуючись головним правом поета, – правом на правду – мужньо і твердо стоїть за свій народ.

Ключові слова: мати, батько, Вітчизна, рідна земля, учитель, школа, вірші, народність поезії, достовірність історії.

Романець Г. О. К 80-летию Б. И. Олейника. Поэт и земляки-новосанжарцы

Раскрывается влияние семьи, односельчан, земляков-новосанжарцев на формирование жизненной позиции и идейной направленности литературного творчества известного украинского поэта Б. И. Олейника. Освещена деятельность коллективов Зачепиловской и Новосанжарской школ по ознакомлению учащихся и общественности с весомым творческим наследием поэта, который творчеством отзывается на важнейшие события в жизни односельчан, всего украинского народа, мира и, пользуясь главным правом поэта, – правом на правду – мужественно и твердо стоит за свой народ.

Ключевые слова: мать, отец, Отчизна, родная земля, учитель, школа, поэзии, народность поэзии, достоверность истории.

Romanets H. O. To the 80-th Anniversary of Borys Oliynyk. Poet and His Fellowmen

This paper tells about influence of the family, fellow-villagers, fellow-countryman on the forming stand in life and ideological orientation in literature work of the famous Ukrainian poet Borys Oliynyk. Borys Oliynyk aspires to respond on the most important events in the life of her fellow-villagers, all ukrainian peoples, world and applying the main right of the poet on truth and bravely defend his nation. Paper describes the way Zachepylivka and Novi Sanzhary schools familiarize community with the poet's great art gift and teach the school youth to the great poetry.

Keywords: mother, father, Motherland, teacher, school, poems, folk origins of poetry.

Його у світ благословила Зачепилівка
22 жовтня 2015 р. українському поетові, громадському діячеві Борису Іллічу Олійнику виповнилося вісімдесят. У своєму житті він досягнув найвищих вершин людського духу, став державотворцем найвищого рангу, знаним у світі політиком. І ця важка, терниста дорога почалася з невеликого села Зачепилівка, що за три кілометри від райцентру Нові Санжари, де він народився. Тут минули його дитячі та юнацькі роки, сюди він завжди повертався і зараз повертається з душевним трепетом і тривожною радістю уже як знаний поет, відома постать у політичному житті. У рідному селі на нього завжди з нетерпінням чекали рідні: мама Марфа Никонівна (батько загинув на ратному полі в 1943 р. під Харковом), бабусі Катерина і Химка, тітка (наймолодша батькова сестра) Віра Іванівна з чоловіком Миколою Євдокимовичем та їх

Б. І. Олійник

Романець Геннадій Олександрович, викладач історії, ветеран педагогічної праці

доньки Тамара й Тетяна, а то й просто односельці, літні люди. Їм завжди цікаво послухати його розповіді, поділитися бідами і болем, яких у наших селах завжди було вдосталь, бо знали, що Боря (як його колись і понині люб'язно називають зачепилани, всі земляки-новосанжарці) душею, серцем сприймає їх нележку долю і кожному по можливості намагається допомогти. Ці чуйність, доброта сформувалися у Бориса Ілліча і його однолітків ще в дитячі роки, що припали на період Великої Вітчизняної війни і післявоєнної відбудови, час, коли діти жили турботами дорослих, коли дорослі намагалися хоч якось ошчасливити дитинство своїх синів і доньок.

Ось як про це розповідає однокласник поета Михайло Манько: «Тут, у Зачепилівці, ми народилися, тут виростили і ходили до школи. Але наше дитинство було зовсім іншим, ніж у нинішнього покоління дітей. Ми у війну не грались, ми були її маленькими учасниками, ми відчували на собі, що таке війна. Наше дитинство скінчилося... Ми були зайняті, ми були в роботі. Матері зайняті на жнивах, а значить, ми, діти війни, босими ногами бігаємо по колючій стерні, розносимо дорослим воду. Коли кінчались жнива, ми збирали в полі колоски. Знали: на полі не повинно залишитись жодного колоска. На буряках збирали довгоносиків, допомагали вдома по хазяйству.

Після війни у вільний від навчання і роботи час грали у футбол на стадіоні, який самі і обладнали, хоча ще довго справжнього футбольного м'яча не мали. Борис був воротарем, а я грав у нападі».

Та найпомітніший слід у житті поета залишила мати Марфа Никонівна – проста сільська жінка.

Скільки страждань лягло на плечі цієї жінки, мільйонів її ровесниць! У 27 років провела на фронт свого чоловіка Іллю Івановича. У 29 стала вдовою. Відповідальною за долю сина, своєї Зачепилівки, усієї країни. Щоб усім жилося краще, з ранку до вечора працювала на колгоспному полі, в'язала снопи, полола буряки, днями не повертаючись додому. І де б не була, що б не робила, завжди пам'ятала свого сина, зігріваючи його нев'янучою материнською любов'ю, світлими мріями і надіями.

Пригадуючи ті, тепер уже такі далекі роки шкільного дитинства, Борис Ілліч розповідає: «Після школи я похапцем робив уроки і брався до римування. Переважно на пастівнику, де степ, нудьга та переліски хилять до самовдосконалення і рішучих замислів та задумів.

Бувало, що часто й пізнього вечора, коли вже всі вкладалися спати, я брався за олівець (перо тоді було розкішшю). І

тут я мушу з глибокою вдячністю схилитися перед матір'ю, яка давала мені повну волю. Я в неї був один, до того ж дуже схожий на батька, отож вона мене берегла і заступала в усьому. А що з нею ми не бачилися цілими тижнями, бо угіддя нашого колгоспу лежали за 7–10 кілометрів од села і в жнива зачепилівці їхали «в степ» на кілька днів, то кожна наша зустріч ставала справжнім святом. Це свято завжди зі мною – і тоді, коли я з Києва виривався у рідні полтавські краї, до отчої хати, де на порозі, приклавши долоню дашком до чола, мене зустрічала найкрасивіша і найсвятіша для мене жінка – Мати, і тепер, коли її не стало і ми бачимося з нею у снах та спогадах».

Ось ця нев'януча материнська любов до сина, незгасна любов сина до матері і стали головним підмурівком найкращих, як на мене, поетичних творів про матір у нашій українській та і світовій літературі, що вийшли з-під пера нашого славного земляка Бориса Олійника.

Галина Мехетько, завуч Новосанжарської середньої школи, де свого часу навчався поет, знайомлячи учнів із його творчістю, сказала: «Вірші Бориса Олійника – безсмертний пам'ятник усім матерям. Найтепліші, найглибші, найніжніші слова Борис Ілліч присвятив матерям, звівши їм величний поетичний храм».

Прославляючи, возвеличуючи матір, матір – солдатську вдову, поет звертається до нинішніх і прийдешніх поколінь:

*Віддай усе, що взяв, і освятись,
Ще більше, ніж узяв, зумій віддати.
Стоїть на видноколі світла мати –
У неї вчись.*

Саме в цьому, напевне, і полягає наступність, великий взаємозв'язок часів історичного поступу.

Так склалося, що серед рідних поета завжди панували доброзичливість, взаємодопомога і взаємовиручка. «Мушу зізнатися щиро, – розповідає Борис Ілліч в інтерв'ю кореспондентові журналу «Українська мова і література в школі» (1980, № 7), – що і моя рання грамотність була всього лиш наслідком педагогічного експерименту наймолодшої батькової сестри, а моєї тітки Віри Іванівни. Вона добровільно взяла на себе роль моєї няньки і виховательки. І не лише вигоїдала мене, а й навчила читати та писати. Певне, з неї вийшла б добра вчителька. Але війна обірвала її навчання у дев'ятому класі і разом з іншими її ровесницями закинула в Німеччину, де вона пройшла всі дев'ять кіл фашистського пекла.

І все ж праця моєї тітки не минула марно, в чому вона переконалася невдов-

зі після повернення з триклятої чужини, заставши мене за студіюванням... Мопассана. Книжка була забрана, а «любому другові» перепало на горіхи».

Інкони перепало Борису Іллічу від тітки й тоді, коли він був уже знаним поетом, відомою постаттю в Україні. Віра Іванівна не гребувала гострим словом і говорила його так, як тільки могла сказати мати рідному сину. У відповідь племінник казав своїм протяжним голосом: «Та, Віро Іванівно, заспокойтесь».

Протягом усього життя пам'ятає Борис Ілліч і слова баби Катерини, яка повчала внука, що багатство далеко не головне в житті людини. «Пам'ятай, синку, – казала мудра літня жінка, – що всього за оградку не забереш».

Зігріває душу поета пам'ять про батька Іллю Івановича, якого більше знає з розповідей мами і баби Катерини – батькової матері, адже хлопцеві не було й шести років, коли він пішов на війну. У довоєнну пору працював на шахтах Конграда (місцева назва колишнього Константинограда (з 1922 р. – Краснограда, районного центру Харківської області), що вживалася до початку 1980-х рр. – *Ред.*), де внаслідок обвалу був травмований, змушений повертатися у Санжари. Тут «його взяли в двополосну райгазету «Ленінським шляхом», де він од інструктора дослужився до редактора». Як згодом стало відомо, перед вторгненням німецько-фашистських окупантів у наш край Ілля Іванович, будучи редактором райгазети, загорнув шрифти у провощений папір і сховав їх у якийсь висохлий колодязь. За кілька днів по окупації землячок, якого редактор Ілля Олійник перед війною взяв у редакцію, дістав заховане й налагодив випуск газети під патронатом окупантів.

«Звідти і понині, – ділиться наболілим Борис Ілліч, – у мене несхитна ненависть до всіляких відступників, перекинчиків, одне слово – до зрадників. Відтак я не міняв своєї ідейної орієнтації уже хоча б тому, аби не поповнювати ряди перебіжчиків. То паче, що ідеї соціалізму в чистому вигляді – од Бога, бо сповідують рівність, братерство і свободу особистості. І не вина ідеї, яку деформували, а непростима вина тих, хто її деформував».

Тому беззастережно засуджуючи сталінщину з її тотальними репресіями, я водночас доземно вклоняюся перед подвигом комуністів, серед яких і мій батько, перед безпартійними, перед синами і доньками усіх націй, які полягли на бранних полях Великої Вітчизняної війни, захищаючи мою Україну од фашистської нечисті. Стояв і твердо стоятиму супроти наволочі, яка намагається потоптатись по могилах, пам'яті героїв. І хай благословить мене Господь».

Ось звідки, саме з дитинства, у поета незгасна любов до всього розумного, доброго, вічного, до рідного краю і неньки-України, всяк сущих націй і народів і несхитна ненависть до всіляких відступників, перебіжчиків, зрадників.

Споглядаючи прожите з висоти свого 80-ліття, Борис Ілліч стверджує: «У нас було дитинство, ми до чогось високого прагнули. Ми знали, що є те, котре не купується і не продається, – це батько, мати, баба, дід, Вітчизна. Цим не можна торгувати. Так нас учили. І я думаю, добре вчили».

Хочеться, щоб цю велику життєву мудрість осягали всі наступні молоді покоління.

Від першого вірша – до найвагоміших нагород і премій

З біографічної довідки. Друкуватися як поет Борис Олійник почав ще учнем, у 1948 р. Він автор майже півсотні книг віршів, поем, публіцистики, які виходили в Україні, в усіх республіках СРСР, перекладалися чеською, словацькою, сербською, румунською, польською, італійською та іншими мовами.

Борис Олійник – Герой України, лауреат Державної премії СРСР (1975 р.), Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1983 р.), міжнародних премій імені Григорія Сковороди (1994 р.), та «Дружба» (1997 р.), югославської премії «Рицарське перо» (1998 р.), премії імені М. О. Шолохова. Почесний громадянин Києва, Канева та рідної Новосанжарщини. Дійсний член Національної Академії наук України та Міжнародної слов'янської академії.

Відомий український поет Михайло Шевченко у передмові «Основи основ» до книги Б. І. Олійника «Основи» пише, що перші поетичні рядки Борис почав заримовувати ще у молодшому шкільному віці, навчаючись у Зачепилівській семирічці. Першими терплячими слухачами його поетичних вправ були бабуся Катерина, тітка Віра Іванівна та її чоловік Микола Євдокимович Давиденко. І ось цей добрий чоловік із примруженим лагідним поглядом одного разу наказав юному поету на чистовик переписати вірші, взяв його за руку і повів у райгазету.

«Було це десь 1948 року, – пригадує Борис Ілліч. – Я тоді топтав стежку до п'ятого класу Зачепилівської семирічки. Стояв звичайний літній день, коли мені вчителька російської мови Анастасія Гнатівна Ольшанська значуще вручила новосанжарівську райгазету «Ленінським шляхом». Там чорним по білому над невеликим віршем, переписаним начисто відповідальним секретарем редакції Дмитром Безручком, стояло моє прізвисько».

Згодом були інші вірші... І перше визнання, нехай на рівні школи, таланту юного поета. Ось як про це розповідає однокласниця Бориса Ілліча вже Новосанжарської десятирічки Зінаїда Крига: «І ось новорічна ніч. 1950 рік. У школі новорічний вечір. Учителька української мови та літератури Галина Мефодіївна Сакало оголосила: «Перед вами зараз виступить із своїми віршами учень восьмого класу Борис Олійник». Всі розступилися. Утворили коло, на середину якого вийшов білявий невеликий хлопець. Несміливо почав читати вірші про маму, Батьківщину. В цьому конкурсі він зайняв перше місце і одержав приз переможця. Це був його перший вихід на так звану широку аудиторію».

Ще навчаючись у школі, юний поет своїми віршами намагався відгукуватися на найважливіші події в житті своїх односельців-зацепилів і жителів району. І коли у липні 1953 р. урочисто відкрили Кунцівську гідроелектростанцію, збудовану на Ворсклі, він написав вірш, де є такі рядки:

*У кожного очі від щастя іскряться,
І пісня крилата зліта до небес.
Велике в нас свято – до ладу,
до праці*

Вже стала потужна Кунцівська ГЕС.

Традиції своїми поетичними творами відгукуватися на найважливіші події в країні і світі, започатковані ще під час навчання в школі, поет залишається вірним усе життя. І робить це чесно, мужньо, сміливо, тому його твори завжди актуальні. Михайло Шевченко із цього приводу пише: «Осмилення подій, типів, доль простих людей, означення їх словом настільки точно (мов вирізьблене із бальзаміту свого часу), що можна сказати: історію будемо вчити по різнокольорових «посібниках», а от достовірність її, мабуть, не раз звіримо за поезією Бориса Олійника».

Ще навчаючись у школі, хлопець сповна відчув притягальність редакційної роботи. В уже згаданому інтерв'ю кореспондентові журналу «Українська мова і література в школі» він продовжує: «Згодом я вже сам носив до редакції свою «продукцію». А оскільки чимало працівників газети, особливо найбільш стабільна її частина – друкарі та верстальники, – ще пам'ятали мого батька, то мене приймали там як свого. І довіряли настільки, що вже з восьмого класу я став ледве чи не штатним працівником, писав зарисовки, навіть «нарис», формувал літературні сторінки, правив, вичитував, брав участь у плануванні номерів. Одне слово, моя подальша доля

була визначена. 1953 року я вийшов на батьківську дорогу, вступивши на факультет журналістики Київського державного університету».

Відтоді сплило немало днів і років. І де б не був поет – у Москві чи Києві, Парижі чи Страсбурзі, Нью-Йорку чи Вашингтоні, він завжди пам'ятає свою Зачепилівку, своїх маму і батька, тих людей, серед яких ріс, з якими ділив усе, що випало на долю. Очевидно, саме з цієї вдячної синівської любові і народилися такі прекрасні вірші, як «Про хоробрість», «Дядько Яків», «Дискусія з глобусом» та багато інших, у яких, вважає письменник Олександр Сизоненко, автор промовляє до людей їхніми словами, мучиться їхніми роздумами, говорить не своїми, а ніби їхніми словами. І в цьому справжня істинність, народність Олійникової поезії.

Із глибин душі поета ідуть слова вдячності вчителям. «Навчався в Новосанжарській школі, – говорить Борис Ілліч, – у якій мудрі і красиві душею педагоги навчали мене усвідомлювати себе у світі і світ у собі». Одним із таких педагогів була Віра Іванівна Левкович, яка навчала математики, норм людського співжиття не одне покоління новосанжарців і завжди була у високій і незаперечній пошані. Саме їй присвятив свій вірш «Формула» колишній учень Борис Олійник. Він із болем і вдячністю говорить:

*Я плувавсь у формулах,
наче в тропічних ліанах,
Я, наче сліпий, натикавсь
на кути пірамід,
І всі мінуси спроектувалися рано
На вашім обличчі у зморшки,
до болю прями.*

Про безмежне довір'я учнів до своїх учителів ідеться у вірші «Похорон учителя», присвяченому пам'яті Олексія Антоновича Вовнянка, який у той час працював завпедом (завідуючим педагогічною частиною) школи:

*Як могли ви, учителю,
вмерти, коли
Мені й так до безтями прикро?
Я ж вам вірив, як Богу.
Мені ви були
За Отця, і Духа, і... приклад.*

Зустрічаючись із своїми земляками, посеред яких ріс, набирался мудрості, Борис Ілліч нерідко наголошує: «Мені завше щастило на добрих людей, що завдяки їхній душевності, щирості й сердечності я ніколи не почувався безбатченком. Вони вчили мене найвищою – доброти, щирості й принциповості, і коли

я щось справді зробив, то тільки завдяки їм. Певне, тому чимало моїх віршів, як те й критики помітили, мають конкретних адресатів, бо народ – це не безлика маса, а об'єднані воедино люди, кожен зі своїм обличчям, характером і вподобаннями. Кожен з них несе визначальні риси свого народу, як і народ – риси кожного з них».

Данина поваги, шани і любові

Значущість поезії Бориса Олійника для української і світової літератури, її масштаби і місце в житті українського народу переоцінити важко. Завжди виважений і стриманий в оцінках поет Михайло Шевченко ще декілька років тому писав: «Як народний депутат, як політичний діяч і як голова Українського фонду культури він незмінно стояв і стоїть на сторожі інтересів незалежної України і зробив особисто для неї більше добра, ніж деякі партії і блоки, разом узяті». Із цим не погодитися не можна. Ось тому педагоги Зачепилівської, Новосанжарської шкіл, де навчався поет, педагоги всього району вважають своїм священним обов'язком глибоко, всебічно знайомити школярів із вагомим творчим доробком поета, розкриваючи сутність його громадянської, політичної, державницької діяльності. І для цього немало зроблено. Зачепилівська школа вже декілька років носить ім'я свого колишнього учня, а нині відомого поета, Героя України Бориса Ілліча Олійника. Саме тут часто відбуваються конкурси з художнього читання і літературної творчості.

Один із таких конкурсів був присвячений ще 70-річному ювілею поета. За його підсумками відділ освіти видав збірку учнівських поезій «Уклін Вам, поете», у яку увійшли кращі поетичні твори школярів Альони Юдіної та Катерини Куліш з Нехворощанської, Богдана Сотули з Руденківської, Оксани Лахно з Новосанжарської, Марії Шовкопляс у Великокобелячківській шкіл та інші. І хай поки що не всі з них стали поетами, незаперечним успіхом цієї книжечки є те, що завдяки подвижницькій праці учителів-словесників юнаки й дівчата душею і серцем доторкнулися до воістину геніальних рядків одного з чільних поетів сучасності. У своїх віршах школярі висловлювали захоплення громадянською позицією, життєвою мудрістю, літературним талантом поета-ювіляра. Якщо судити строго, то в цих учнівських поезіях можна було помітити деякі літературні невірності,

однак там є головне, визначальне, без чого немає справжньої поезії, – у кожному рядку пульсує думка, кожне слово зігрите теплом гарячого юного серця.

На цей захід Борис Ілліч відгукнувся телеграмою: «Сердечно вітаю поважне зібрання вчителів української мови – вихователів на невмирущих національних здобутках нашого народу молодого покоління незалежної України. Бажаю вам міцного здоров'я, довголіття, вдячних учнів і невичерпного натхнення. Доземний уклін від усіх, кого ви денно і нічно виводили і вивели в люди».

Земляки завжди підтримують Бориса Ілліча у його громадській діяльності. Коли Координаційна рада, головою якої був поет, започаткувала акцію «Всенародному пам'ятнику Матері-Вдові – бути», зачепилівські педагоги й школярі, як це зробили і представники інших шкіл району, одними з перших надіслали свої скромні пожертви.

В одному з класів Новосанжарської школи нещодавно оновлено експозиції кімнати Бориса Олійника. До цього неабиякі зусилля доклали вчителі Олександр Десятун, Алла Білоконь, Світлана Постава, Тетяна Байбара, голова батьківського комітету 11-А класу Наталія Казирід, фотограф Володимир Шаравара та інші. Зі стендів «Є село моє – Зачепилівка», «Навчався у Новосанжарській школі», «Тут мій поріг», «Стою на своїй землі», «У дзеркалі слова», «Віддай усе, що взяв, і освятись» відвідувачі можуть дізнатися про життєвий шлях поета, його спілкування зі своїми друзями, однокласниками, з громадськістю селища.

Ознайомлення делегацій з інших шкіл, районів, областей із Новосанжарським навчально-виховним комплексом майже завжди починається з відвідування цієї кімнати. Екскурсіводи-школярки Валерія Вовк та Наталія Муха із знанням справи поведуть слухачів життєвими стежками-дорогами, якими йшов і йде Борис Ілліч.

Підсумовуючи зроблене, учителька Новосанжарського НВК Алла Білоконь говорить: «Дуже важливо, аби діти зрозуміли, що великі люди, генії живуть поміж нас, мають ті ж самі витоки, що й ми, тому вони такі величні у своїй простоті».

Що ж, це справді так.